

מפי השמועה

עיונים, חידודים, פנינים וידיעות נכבדות בפרשת שבוע ועניני דיומא

יום הכפורים - פרשת האזינו תשפ"ו • שנה ה' • גליון קס"ו

לעילוי נשמת א"מ הרב רבי אליעזר ב"ר דוד זצ"ל נלב"ע ליל ש"ק בשלח י"ז שבט תשפ"א

התורה חסה על ממונם של ישראל

איתא בר"ה (כו): "אמר רב חסדא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור".

וחידוש מצינו במשך חכמה בפר' אחרי (טז ג) שלומד פשט בירושלמי ביומא (פ"ז ה"ג) דיש טעם חדש לזה, דכיון שאחרי שהכהן נכנס לקה"ק צריכים לגנוז את הבגדים, התורה חסה על ממונם של ישראל, ולכן הכה"ג לא נכנס בבגדים אלו לקה"ק. שוב כתב המש"ח שגם במדרש (ויקרא רבה פכ"א) הביא כן, וכפי הנראה שביירושלמי נשמטה דעה זו.

ונעתיק את דברי המש"ח: "בזאת יבוא אהרן... ירושלמי יומא (ז ג): מפני מה אינו משמש בבגדי זהב וכו'. תני ר' חייא "ולבשם" - יבלו שם, שם היו גנוזים, שם היו מרקיבים, ולא היו כשרים לכהן גדול אחר. יתכן, דמשני שלכן לא צייתה התורה לשמש בבגדי זהב, שכיון שכן לכל יום כיפורים היו צריכים בגדי זהב אחרים, ואם כן התורה חסה על ממון של ישראל, וכדאמר מנחות (עו): כיוצא בזה. ובפרט האבנים שלא היו משיגים אותם רק בקושי, וכמו דאמרו בגמרא גבי דמא בן נתינא וד"ק. וראיתי במדרש רבה פרשה אחרי (כא, י) כל הלשון: "ר"י דסכנין בשם ר' יהושע בן לוי בשביל לחוס על ממונם של ישראל. ונראה דנשמט מן הירושלמי, וכמו דפרישית, עכ"ל המש"ח. ועי' משמר הלוי זבחים (סי' פ').

יחפה על בת אחותו

בפיוט שלפני הוידויים אומרים: כי אנו עמך ואתה אלוהינו, אנו בניך ואתה אבינו וכו', אנו רעיתך ואתה דודנו. ומובא בשם הג"ר יעקב רוזנטל זצ"ל בעל המשנת יעקב שהקשה, דלפי הסדר שכתוב לפני כן, היה צריך להיות כתוב כי אנו רעיתך ואתה אישנו או בעלנו, שזה המקביל של רעיתך, ולמה כתוב ואתה דודנו.

וביאר דבר נפלא דבגיטין (יז). איתא דחיישין שמא יחפה על בת אחותו, וחזינן שיש כזה דבר שאפי' שזינתה תחתיו מ"מ בקשר שבין הדוד לבת אחותו הוא מחפה עליה, ולכן הוזכר כאן בדוקא דודנו על רעיתך, ע"כ מהגר"י רוזנטל, ודפ"ח.

ונראה להוסיף בזה, דביבמות (סב:) איתא: "...האזהב את שכיניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: אֵץ תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה תְּשׁוּעָה וַיֹּאמֶר הַנָּגִי... (ישעיה נח ט), ומפרש"י: "הנושא בת אחותו - גיעגועי אדם רבין על אחותו יותר מן אחיו ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו, עכ"ל. ובתוס' שם איתא: "ור"ת אומר דדוקא נקט בת אחותו לפי שהיא בת מזלו כדאמר' רוב בניס דומין לאחי האם, עכ"ל.

ויש לציין לדבר מענין, דפסוק זה שהובא בגמ' לגבי חשיבות הנושא בת אחותו: אֵץ תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה תְּשׁוּעָה וַיֹּאמֶר הַנָּגִי, הוא פסוק בהפטרה שקוראים ביום כיפור.

[ובעיקר ההערה ראיתי שהג"ר יצחק חיים פוס שליט"א (בישורון מא עמ' תשע) כתב, דבפשטות אפ"ל שזה ביטויי חיבה בין ישראל להקב"ה, דרעיתך הוא מלשון אחוה וריעות, ודוד הוא ג"כ לשון חיבה כמו שמצינו הרבה בשיר השירים ובש"ס].

ובנותן ענין להביא שבספר ברכת אליהו להגרש"מ עמאר (שמות ח"ב בפתיחה עמ' 43) מספר שפעם דיבר עם רבו הג"ר יעקב רוזנטל זצ"ל במוצאי יר"כ, ולפתע זעק הגר"י מעומק לבו: אוי, יום כיפור עבר, והשנה היא שנה מעוברת, ועכשיו נצטרך להמתין עוד י"ג חודשים מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה, אוי כמה חבל שיר"כ עבר.

ושמעתי מהגה"צ ר' יעקב הכהן בייפוס שליט"א מח"ס ילקוט לקח טוב, מעשה נפלא שהוא היה נוכח בצעירותו, כשלמד בכפר חסידים, שהיה מנהגו של מרן המשגיח הגה"צ ר"א לופיאן זצוק"ל שלאחר השיחה היה אומר 2 פרקי תהלים, ואח"כ היה מבקש בפני כולם בקשה מהקב"ה ומבקש שהשומעים יענו אמן.

והנה לאחר אחת השיחות, והיה זה כבר בזקנותו המופלגת של ר' אל'ה, והשיחה התקיימה באמצע השנה (בערך בחודש טבת או שבט) ביקש ר' אל'ה כדלהלן: אני מבקש מהקב"ה שיזכה אותי לפחות בעוד ר"ה ויר"כ אחד...

שאלות לחדודי

א. ק"ל דביר"כ היה הכהן גדול עושה שבע הזאות [ושלש וידויים]. להלן חידוד ששאל מרן הגר"ח הלוי מבריסק זיע"א: היכי תמצי שיתכפר רק בהזאה אחת.

ב. הנה בדרך כלל ביר"כ חסר מהמאה ברכות, היכ"ת אדם שיש לו ביר"כ מאות ברכות למרות שאינו אוכל ושותה.

ג. וְנִינְיָה הָיְתָה עֵיר גְּדוֹלָה לְאַלְקִים (יונה ג ג)... קום לך אֵל נִינְיָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה... (א ב) היכן מצינו שכותב הש"ע שנינוה היא העיר הגדולה.

ד. היכן מצינו בפרשת האזינו שירושלים היא הר.

גורל להציל יהודים

כתב הרמב"ם (יסודי התורה ה ה): "...אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל... והביאו הרמ"א ביר"ד (ר"ס קנז), ומקור הלכה זו הוא בירושלמי תרומות (פ"ח).

ובפתחי תשובה (שם יג) כתב בשם ספר תפארת למשה שעל פי גורל מותר למסור יהודי אחד כדי להציל את כולם, ולמד זאת מיונה שהפילו גורל וזרקוהו לים כדי להציל את כולם.

[וצ"ב איך לומדים מיונה, דשם זה היו גויים עובדי ע"ז שעשו את הגורל, ואיזה ראייה יש מכאן שמותר ליהודים לעשות כן. ויתכן שהראיה מזה שרואים שיונה הסכים עמם, ואם זה היה אסור הוא היה מתנגד לזה, וכן מזה שזה נכתב בנביא זה ראייה שמותר לעשות כן].

ובחזון איש (ח"מ סי' כה) תמה על זה, דא"כ בירושלמי הנ"ל בתרומות שכתוב שאסור למסור יהודי, למה לא כתוב שע"י גורל שפיר אפשר למסור ולהציל את כל היהודים. וכותב החזו"א דמינה א"א להביא ראיה דשם הגורל היה רק כדי לברר בשל מי הרעה הגדולה הזאת. וגם שיונה מעצמו ביקש כן.

המנהגים השונים באבינו מלכנו

הנה בענין אמירת אבינו מלכנו, יש בזה מנהגים חלוקים, דבהרבה מקומות נוהגים שמאבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלמה ואומר החזן פיסקא פיסקא בקול והציבור אחריו, עד א"מ כתבנו בספר סליחה ומחילה. והמקור לזה הוא ממטה אפרים (תרב יג) ובקצה המטה שם (טו), ע"ש.

אולם בקהילות הפרושים בירושלים, המנהג שלא לומר זאת פיסקא פיסקא, אלא הציבור אומרים את הכל ביחד. וכן המנהג בשיבות הגדולות חברון ומיר ועוד. ומעודי תמהתי מה יסוד החילוק ביניהם. ומצאתי בספר תקון תפלה להגה"צ רבי שריה דבליצקי זצ"ל (ח"ב אות מב עמ' טז) שכתב ע"ז: "...אלה ואלה כוונתם לשמים, האומרים פסוק בפסוק כוונתם להתעורר כאן ביותר, והאומרים כמו השאר, שלא להפלות בצורת הבקשות בין בקשה לבקשה. וסייג לדבר דברי התיקוני זוהר (תיקון ו) צווחין בצלותין וכו' וכמו שהאריך בזה בדרכי חיים ושלוש (אות תשד), עכ"ד.

ומה שכתב מתיקוני זוהר, כוונתו דבדרכי חו"ש שם כתב על אלו שנוהגים שהחזן אומר בקול (כנראה שכך נהגו אז) מא"מ כתבנו לחיים טובים וכן פרנסה שיש לחוש שמעוררים קטרוג ח"ו, דהרי זה בכלל מש"כ בתיקו"ז על אלה שצווחים ככלל הב פרנסה הב מזוני, וגם כאן מתפללים בקול על פרנסה וחיים טובים, ומיד אח"כ בקטע שאחריו שזה א"מ הצמח לנו ישועה בקרוב והרם קרן ישראל ומשיחך משתתקים ואומרים מהר [אמנם זה תמוה דהרי אומרים בקול גם א"מ כתבנו בספר גאולה וישועה, וזו לא בקשה על גשמיית]. וראה עוד בספר פאת שדך תפילה (עמ' קיב).

תעניות על שתיית יין נסך

כתב בשו"ת מהר"ל החדשות (סי' פט): "נשאל למהר"ל מחמת אשה ששתתה יין אחר ששתתה גויה מאותו כלי, והשיב שבתשובת האשר"י כתב שצריכה להתענות ה' ימים ולא כתב הטעם. ואמר שבתשובת החסיד כתב הטעם משום דכתיב ה' פעמים 'ישתו יין נסיכם' בפר' האזינו", עכ"ל.

וצ"ב מש"כ שבפר' האזינו כתוב ה' פעמים ישתו יין נסיכם. ובאנציקלופדיה תלמודית (כרך כד עמ' שמח בהערה 169) מובא לבאר מספר ארץ מישור עמ"ס נזיר (מהדר"ב בסופו, על יר"ד כג) שחמש פעמים נזכר יין גויים בפרשתנו: גפנם, ענבים, אשכולות, יינם, יין נסיכמו.

יצוין, כי הרמ"א ביר"ד (ס"ס כג) כתב כע"ז: "מי ששתה יין נסך בשוגג, י"א שיתענה ה' ימים נגד ה' פעמים גפן שבחומש (ר"ל לבד משנה תורה), ויתכפר לו (תשובת הרא"ש כלל יט סי' טז)", עכ"ד הרמ"א.

יניצנהו במקום יצרנהו

יְצַרְנָהוּ פְּאִישׁוֹן עֵינוּ (לב י). בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה ח"א סי' קצז) נשאל לגבי ס"ת שהיה כתוב יניצנהו במקום יצרנהו, ורצה השואל לדמות זאת למש"כ המ"א (קמג ז') בשם הצמח צדק שאם בפר' מסעי (לה ג) במקום ומגרשיהם היה כתוב

ומגרשיהן אין צריך להוציא ספר תורה אחר [והמ"ב ס"ק כו מביא שהאחרונים חולקים ע"ז], וא"כ גם כאן א"צ להוציא ס"ת אחר.

אבל השו"מ דחה דבריו, וכתב שעצם דברי הצ"צ תמוהין כמש"כ בשו"ת חכם צבי (סי' נד), ומ"מ שם עוד אפשר להסביר את דבריו שלפעמים מצינו שכתוב בתורה מגרשיהן (כגון בפר' מסעי לה ז), אבל כאן לא מצינו במקום אחר שכתוב כך.

תשובות

א. כשהזהר שלא במקומו. כך מובא בספר "משיעורי הגר"ד" (זבחים דף כז: עמ' ריט, הספר י"ל בב"ב תשס"ב) בשם נכדו מרן הגר"ר יוסף דב הלוי סולובייצקי זצוק"ל ר"י בריסק: "ואמר הגר"ח דבזריקה שלא במקומה, ודאי דסגי בהזאה אחת, ונתכפר כיון שהגיע דם למזבח, וא"כ אם הזה את ההזאות בין הבדים שלא במקומו, דזרקן על המזבח, נתכפר אפילו בהזאה אחת, ובכה"ג ודאי דתו לא הוי נשפך".

"וכן הוה מעשה דשאל הגר"ח את ר' מרדכי פערל בילדותו כשבא להתקבל לישיבה איך שייך שביר"כ יתכפר בהזאה אחת, ותירץ לו כגון בהזאה שלא במקומה [והוסיף הגר"ד דמסתמא כונתו לד' הזאות, דמכל מקום בעי הזאה אחת מהפר והשעיר] ואמר לו הגר"ח דלזה התכוונתי", ע"כ מהספר הנ"ל, ע"ש היטב, ועי' בשיעורי רמ"ד הלוי (זבחים ח"ב דף כו: עמ' מא).

ב. כהן גדול ביר"כ, לפי הרמב"ן שהכהן מברך על כל עבודה במקדש שעושה "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו" ... ומובא במשנה למלך ריש הל' מעשה הקרבנות, ונמצא שיש לכה"ג ביר"כ עוד מאות ברכות על כל העבודות שעובד. ועי' בנין שלמה ח"א סי' כ' וח"ב סי' ד'.

ג. שו"ע (או"ח קיז ב): "יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפ"ל עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה" ...

וכן בשו"ע (או"ח תח ב): "המניח עירובו ברשות היחיד, אפילו היתה מדינה גדולה כנינוה ואפ"ל עיר חריבה או מערה הראויה לדירוי, מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח", עכ"ל.

[וכ"כ רש"י בפר' נח (י ב): "העיר הגדולה - היא נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלקים", עכ"ל. וכ"כ ביומא (י). ומענין דבעירובין (סא). יש לשון עיר גדולה כאנטוכיא].

ובמשכנות יעקב (סי' קכ) הוכיח מכאן שלא צריך שישים ריבוא כדי להיחשב רשות הרבים, דבנינוה היה רק י"ב ריבוא, וא"כ בודאי לא שכיח שיהיה שיעור כזה של שישים ריבוא בעיר אחת, ע"ש. ועי' ברכת כהן עמ"ס כריתות (עמ' קמג בהערה), וראה בירחון האוצר (יד עמ' שצ) שמרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל אמר שחזקה מאוד בעיניו ראיית המשכנ"י, וראה עוד שם בגליון טו (עמ' שנג).

ד. בספר דחזיתיה לרבי מאיר (ח"ב עמ' 177) על מרן הגר"ר מאיר הלוי סולובייצקי זצ"ל מובא כדלהלן: כששאלתי [את הגר"מ] אם הוא נוסע השנה לדאצ'ה, אמר לי שהרבה נוסעים להרים, וזה 'מודה', אחד נוסע להרי איטליה, אחד להרי שוויץ. אמנם הוא נמצא בהר הכי יפה... ירושלים. ואז שאל אותי היכן כתוב בחומש שירושלים היא הר? וכשלא השבתי, הלך והביא חומש דברים ופתח בפרשת האזינו (לב כב): 'כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים', ופירש"י: "ותלהט מוסדי הרים, ירושלים המיוסדת על ההרים, שנאמר (תהלים קכה) ירושלים הרים סביב לה".

ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה — גמר חתימה טובה לנו ולכלל בית ישראל